

NOVÁK G. RICHÁRD

Időmérték és idegenségzatíra

OLTY PÉTER HETERÓ KÖZEGBEN CÍMŰ KÖTETÉRŐL

Scolar Kiadó
Budapest, 2019
64 oldal, 1495 Ft

A klasszicista formáknak régen leáldozott a kultusza: ha egy-egy huszadik századi poézis meg is próbált életet lehelni beléjük, ezek átmeneti nosztalgiák maradtak, visszhangjai egy hosszútávon folytathatatlanak vélt, a líra fősodra által zömében elvetett esztétikai felfogásnak. Ebbe a konszenzusba köt bele Olty Péter, akinek *Heteró közegben* című verseskötete az antikos mértéktartás újragondolására invitál: a könyv komplett egészét időmértékes mintázatok szervezik. De nem a megszokott módon: a metrum (XXI. századi ízléssel mérve túl) erős líraiságára támaszkodva a versnyelv jogot formál arra, hogy – mintegy utóbbi ellensúlyaként – nemcsak hogy alulstilizálja, hanem antipoétikussá is torzítsa magát. Olyan hanggal van tehát dolgunk, melyet a kortárs lírai közbeszédben nem könnyű elhelyezni.

A kötetdesign a scholar live sorozattól megszokott minimalizmust követi: a feketekék címlapon a Mars vöröslík fel, mely mint istenség szimbolizálhatja a normatív maszkulinizációs másságát, mint bolygó pedig a lakhatatlan világét, megnyitva ezáltal a kötet cím értelmezésének kétféle horizontját is. A hátoldalon Nádasdy Ádám fülszövege olvasható, amely egyebek mellett Olty költészetének „sűrű” minőségére hívja fel a figyelmet. A három ciklusba rendezett 40 vers címeit szemlélve valóban feltűnő a kulturális rétegzettség: többször idegennyelvű (*Erbarme dich*, *Per la morte di Oriella Cazzanello*), gyakran mitológiai vagy vallásilag implikált titulusok (*Szent György-ikon*, *Szent Teréz extázisa*). A harmadik ciklus az epikusabb beszédmód és a kardalformák használata miatt műfajilag is elkülönül.

Több kritika vizsgálta a könyvet tematikai szempontból, a homoszexuális rétegirodalom felől keresve hozzá a kulcsot. Bár első látásra ez indokolt lehet, hiszen a szerelem témája, mint minden lírában, itt sem másodlagos inspiráció, a férfiműzsa jelenlétére való kizárólagos figyelem beszűkíteni lát-

szik a verselemzés tereit. Talán emiatt is téveszti szem elől azt, ami egyébként a könyv legfel-
tűnőbb vonása: a metrum stílusképző szerepét. Igaz, az időmértékes megformáltság érzéke-
lése a 21. században kevesek kiváltsága maradt. S ha úgy adódna, hogy az olvasónak mégis
az, a verskép számára sem tesz engedményt: az egységesen bal margóra zárt sorok, az éles
szó-, sor- és szakaszáthajlások, a cezúrák gyakori mellőzése és a klasszikus példatár alapján
beazonosíthatatlan, ad hoc kreált ritmussémák – például a harmadik ciklus kardalaiban –
mind azt a benyomást keltik, hogy a zeneiség vizuális takarása is cél. A szerzőt tehát szemlát-
omást nem érdeklí, hogy a versek többségéből a kritikus nem könnyen fogja kihallani a met-
rumot. Az olvasóbarát gesztusok hiánya viszont jelentősen (és talán fölöslegesen is) nehezíti
az érzékenyebb recepciót.

Azonban se a technikai hozzáértés esetlegessége, se a metrum szubvizuális jellege nem
ok arra, hogy az időmérték szerepe homályban maradjon. „A bonyolult klasszikus metru-
mokra felfesztett köznyelv”, mint Csehy Zoltán egyes korai versek kapcsán rámutat, „az Olty-
versnyelv egyik markere” (*Szodoma és környéke*, 586). Ami pedig a korai darabokra érvé-
nyes, az a *Heteró közegben* verseire hatványozottan is az. Noha a Csehy által „köznyelvnek”
nevezett költőietlen beszédmod itt a szaktudományos regiszter irányában is elmozdul – pél-
dával készséggel sűríti anyagát a filozófiából, geológiából, kémiából kölcsönzött idegen sza-
vakba, – a szándék mégis ugyanaz: a nyelv líraiságának tovább torzítása, s mint a kötet címbe
emelt heteró szó is tanúsítja, a barbarizmus határainak feszegetése. A stílusképzés fortélyá
tehát ezen a mélyebb szinten érhető tetten: a metrum felfokozott líraisága ellensúlyozni ké-
pes a költőietlen(ített) versbeszéd agresszióját; és mivel a mérleg nyelve sem egyik sem má-
sik irányban nem tud kibillenni, az ellentétek közt vibráló feszültség poétikai eszközként
hasznosulhat. Nézzük meg például, hogyan asszisztál mindehhez egy viszonylag könnyebben
felismerhető sorfaj, a hexameter:

Ám nagyon elszigetelte a földműves miliő. Ez
úgy nyilvánult meg, hogy az órákon fenevaddá
vált. Például az öklét alkalmazta, mikor nem
értették a hazugparadoxont (Most hazudok.). De [...]

A *Levélrészlet* című versből vett részlet Wittgenstein falusi tanítóéveit kommentálja; a
szülők arra panaszkodnak, hogy üti a lassúbb felfogású gyerekeket. Erőszak, pszichés szo-
rongás: a klasszicizmusra jellemző fennköltségnek ennek megfelelően hűlt helye, a nyelv in-
kább egy iskolai feleleté: a hivatalos/szaktudományos elemek mellé köznyelvi, leginkább
gyermeki gondolkodáshoz kapcsolható elemeket rendel. Olyan harmóniát, melyhez a formai
mértéktartás asszisztálhatna, hiába keresünk. Sőt a nyelv egyenesen a harmónia inverzióját
mutatja, melynek devianciája nem támogatásra, hanem ellensúlyra szorul. Ezt a feladatot lát-
ja el a hexameter: a normatív ismétlődésalakzatra a versbeszéd önmagát (metaforikus érte-
lemben is) „felfeszíti”. Nézzük meg ugyanezt a stílusfeszületet egy másik ritmus esetében a
Fons juventutis című vers egyik strófájában; az ifjúság forrásába merítkező férfi a víztükörbe
nézve ezt látja saját képmásán:

Egy nárcisztikusabb fiút lehet, hogy
szemmel verne. A kék fölél oroszlán-
szőke szál hajol. Oldalíve kajla,
ínhártyája alatt sugárvonalkás.

Mintha ez melegítené a járom-
csont gumója körül található pír.

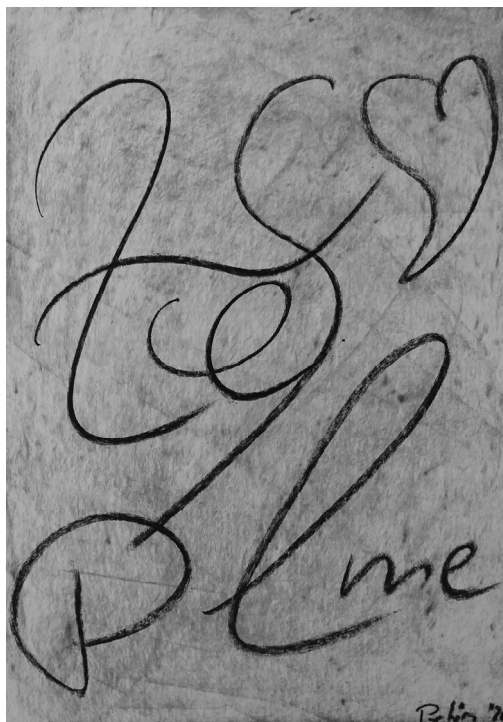
A lágyító szófűzés valójában egy agresszív antiklimaxot készít elő, melyet az utolsó sor egy szaktudományos diskurzusra jellemző beszédfordulattal ér el („található”). Párosul azonban mindez a tizenegy szótag catullusi mérték szerinti elrendezettségével (*hendecasyllabus*), olyan arányérzetet tartva fenn, hogy az összbnyomás ismét a fentiekben említett stílusfeszület: egy agóniával töltött egyensúly. A nyelvi és a metanyelvi közti intenzitás így válthatja ki azt a szorongató hatást, amit az értelmi közlés, egy arc elérhetetlen szépsége jelen esetben megkíván: az erotikus vágy és a távolságtartás szimultán jelenlétének szükség-szerűsége és (vallási értelemben vett) „keresztje” így képződik meg az érzékek számára is.

Az értelmi közlés szintjén ugyanis Olty verseiből alapvetően a vonzás-taszítás dinamikájának „keresztjét” lehet kiolvasni. Ezen belül számos vers a normatív szociális közeg alteritásától fakadó folytonos másságtapasztalatot tematizálja. „Alkalom nyílt, hogy kézenfogva haladjunk, de mi inkább megsimogattunk egy sündisznót”, rögzíti például a *Tengerészkaland*. Első látásra ez kétségekívül köthető ahhoz a szexuális kisebbségi léthelyzethez, aminek szubkulturális vonatkozásait már több kritika is taglalta. Legérdekesebbek, ebből a szempontból, azok a darabok, amik mindezt groteszk felnagyításokkal, tragikomikus javaslatokkal, mintegy (ön)szatirikus hangvételben dolgozzák fel: az *Altató*, a *Pantheon-erózió*, az *Óda a Grálhoz* vagy az imént idézett *Fons juventutis* című költemények. Végül is az otthontalanságra is van megoldás: iglut lehet építeni a sarkvidéken, el lehet költözni a Marsra, inni lehet a szent Grálból, hideg vízbe lehet mártódní, hogy „megtöppedjen” „lent”. Az ilyen és ehhez hasonló abszurd túlzások a költői én önmagától való eltávolításának bizarr eszközévé is válnak. Az alteritásélmény azonban nem korlátozódik a „heteroszexuális” közegként tapasztalt alteritás jelenlétére. A kontextusok variálódnak, kapcsolódva a különbség univerzálisabb sémáihoz. A *Féregének*, a *Biliárdgolyók*, a *Stigma*, a *Gűgész gyűrűje* például filozófiai problémákból indul ki: a karteziánus kétkedés dinamikája, az empirista okságelmélet, az ontológiai Istenérv, a szemlélődés platonikus definíciója. Ezzel szemben a *Fiktív napló* és a *Pantheon-erózió* természettudományos, a *Pán sípja*, a *Bukephalos* *nem szelídült meg*, a *Jonathán emlékezése* pedig mitológiai és vallási narratívákhoz nyúl. Gyakori, hogy egyazon versben több ilyen diszkurzív horizont fuzionál, például a *Kardal*ban, ahol az ovidiusi átváltozásmítosz egy ismeretelméleti probléma kontextusába ágyazódik. A heteró szó „önállósult prefixum”, jegyzi meg a szerző egy online interjűban. Hogy a kötet nehezen nyílik meg az identitáspolitikai olvasatok közelf-tései előtt talán ennek az önállósult, egyetemesebb másságtapasztalatnak is betudható.

A stílusfeszület – a normatív metrum és a különc nyelv ellentétének egymásra játsása – tehát ezzel az értelmi síkon közölt, panoramikus másságtematikával keveredik. A kettő egymást erősítve hozza létre azt a hatást, ami a kötet védjegye. Igaz, a metrum nemcsak a stílus nyelvi elemeivel lép kölcsönhatásba, hanem ezzel párhuzamosan, közvetlenül a tartalommal is, s így időnként konvencionálisabb feladatokat is ellát; leképezi például a versben tematizált lovaglás, testnevelésóra vagy műkorcsolya-kűr mozgásmintáit (*Bukephalos* *nem szelídült meg*; *Egy öltöző falára*; *Döntő kűr*), imitálja Mars isten harciasságát (*Pantheon-erózió*), a pindaroszi formák esetében pedig az eredetileg hangszerrel kísért kardal műfaji sajátosságait hangsúlyozza (*Kardal*; *Óda a Grálhoz*). Ezek azonban alkalmi funkciók a versnyelv viszonylatában betöltött állandó ellensúlyszerephez képest: a kötet elsősorban úgy eleveníti meg a klasszicista mértéktartást, hogy utóbbit egyben új, a formatív hagyományban nem megszo-

kott szerepbe is helyezi. „Hagyd a tanult műgondot. Csak hízlalja a verset” összegzi az *Erbar-me dich* szentenciája; és valóban: Olty műgondja nem habozik túllépni a tanultakon.

Hogy ez a túllépés a fülszöveg szavával élve „fontos” költészetet hoz-e létre, erre csak bizonytalan válasz adható. Az óvatosság a versek morális dimenziója tekintetében indokolt. Ha a témavilágot vesszük alapul (szenzualitás, másság, veszteség stb.), mely egyszerre többféle kortünet kollázsa, a könyv velejéig a jelenkorról szól – még ha annak szatirikus tálalása is. De nem feltétlenül a jelenkornak. Az az örömtelen attitűd, ami az értékrelativizmussal szembeni dacból, az alkalmazkodás kategorikus elutasításából és a különféle másvilág-szimulációkba való menekülésből táplálkozik, többször oly mértékig merevnek, „konzervatívnak” hat, hogy befogadhatósága, „szerethetősége” egyáltalán nem garantált. Persze ne legyünk naivak: nem ünnepelni azt a világot, „közeget”, amelyben élünk, adott esetben költői igazmondás kérdése is; lehet, hogy egy olvasói szegmens pontosan ezt az üzenetet érzi hitelesnek; és lehet, hogy a hiteles megszólaláshoz egyre inkább nélkülözhetetlennek bizonyul valami olyan értékbeli kapaszkodó is, mint jelen esetben a klasszicizmus. A *Heteró közegben* megítélésére-besorolására tehát még biztosan várni kell. Addig is be kell érje a „kísérleti költészet” címkéjével és egy szűkebb körnek, különösen a deákos költészetben is rutinosan mozgó olvasóknak tett ajánlással.

PETŐCZ ANDRÁS: HELP ME – TANDORINAK